

Graffiti

We hebben er vooral een hekel aan: graffiti. Hoe mooi ook de school, hoe verzorgd het lokaal, op een bepaald moment staan ze er: de tags, de doodle-werkjes. En dus hebben we graffiti remover, Jif of in ieder geval een conciërge, dan wel schoonmaakdienst, die ons van al die ellende af kan helpen. We weten ook wat het beste werkt: zodra je het hebt gezien moet het er af. Als je dat niet doet, dan is het hek van de dam en nemen de schriftelijke oprispingen al vlug epidemische vormen aan. Weg dus met die ellende. Dat het ook anders kan bewezen twee leerlingen vorig schooljaar toen zij mijn uitdaging aangingen om als profielwerkstuk voor geschiedenis en tekenen een werkstuk over graffiti te maken.

Anneke Jacobs en Yvonne Verheijden waren (en zijn) nu niet de typische leerlingen waarvan je verwacht dat zij in de *graffiti scene* zitten en ze lieten dan ook direct aan het begin van hun werkstuk weten dat zij het onderwerp hadden gekozen 'omdat we eigenlijk bijna niets van graffiti weten en je het toch wel vaak ziet'.

Zo begon hun zoektocht naar bruikbare bronnen.

Natuurlijk bracht internet een groot aantal *hits*. Er bleek een flink aantal graffitiërs of volgers te zijn die hun eigen werk of het werk van vrienden op het net hadden gezet (zie het urlijstje). Maar voor hun scriptie, waarin geschiedenis ook nadrukkelijk een rol moest spelen, hadden ze daar weinig aan.

Wat er ter bestrijding werd gedaan was wel makkelijk te verkrijgen; de politie en de plaatselijke HALT-contactpersoon konden informatie en video's leveren. Wat ook aardig lukte was het vinden van de gebruikte termen en hun verklaringen, overigens is alles in het Engels.

Schriftelijke publicaties – met name in het Nederlands – over de geschiedenis van graffiti bleken echter dun gezaaid.

Waren Anneke en Yvonne een jaar later begonnen, dan had ik hen kunnen wijzen op *Amsterdam graffiti, the battle of Waterloo*, een fraai documentair boek waarin geschiedschrijving en (foto)reportage goed door elkaar heen zijn gemixt.

Wie Amsterdam de afgelopen dertig jaar wel eens via de IJtunnel binnen kwam of verliet, kent de plaats waar het boek (vooral) over gaat. Komend van boven het IJ ben je de tunnel net uit. Als je dan niet het centrum in

gaat, neem je meestal het viaduct naar links. Hier ligt in drie etages het Mr. Visserplein, een planologisch wangedrocht dat eind jaren zestig tot stand is gekomen. Op papier leken de plannen – gescheiden verkeersstromen voor openbaar vervoer (boven), wandelaars (een laag daaronder) en auto's (nog iets lager) – prachtig, maar de wandelaars waagden zich niet in zo'n onheilspellend donker gat. In de volksmond werd de tunnel al snel de *Gierput*, naar directeur De Gier van de hoofdstedelijke sector Stadsontwikkeling. Toch vond de voetgangerslaag een flinke groep gebruikers: zwervers, dronkelappen, junks en vanaf eind jaren zeventig de eerste *schrijvers*. De punk-stadsgraffici (zoals het boek ze noemt) als Dr. Rat, N-Power en Vendex waren de jongens van de *tags*, van het snelle naam plaatsnemen. Wat zij deden was anders dan hun voorgangers: de ideologisch bevolegenen en de verliefden.

Ger Jan Onrust geeft geschiedenis op het Strabrecht College in Geldrop.

Bespreking van:

Remko Koopman, Hein Sonnemans, Marcel van Tiggelen, *'Amsterdam Graffiti, the Battle of Waterloo, 25 jaar graffiti historie op het Waterlooplein/mr. Visserplein'*

(Stadsuitgeverij Amsterdam 2004)

160 blz., € 24,95.

INHOUD

- PUNKTIJD 1978-1982
- PIONIERSTIJD 1983-1984
- OLD SCHOOL 1985-1988
- BERUCHT WATERLOOPLEIN
- PERIODE 1990-1995
- METROSTATION WATERLOOPLEIN
- PERIODE 1996-2002
- TUNFUN 2003

Het was ook anders dan wat in New York, het mekka van graffiti, gebeurde; daar werden de subway treinen onder handen genomen, hier de muren.

Van tags naar pieces

Maar dat zou veranderen: met het marginaliseren van punk, de opkomst van hiphop en het beschikbaar komen van Amerikaanse *post-graffiti* (graffiti op doek of andere materialen) werden de handtekeningen steeds groter en kwamen de eerste *pieces* tot stand.

Als je de eerste echte *piece* die in de tunnel werd geplaatst (van *High*) nu zou zien, dan zou je zeggen dat die door een beginnening, een *toy*, was gemaakt. Simpele, wat hoekige letters in rasta-kleuren over een meele van *tags*. Maar dat werd snel anders. Shoe: *'In 1983 ben ik voor het eerst naar New York gegaan. Ik kwam terug met Puma-schoenen met fat-laces. Daar snapte echt helemaal niemand wat van, totdat een tijdje later de videoclip van The Rocksteady Crew regelmatig op tv werd uitgezonden'*. Shoe was een bewonderaar van de New Yorkse schrijver Dondi, ontmoette hem en richtte de *overseas chapter* van diens *Criminals Invading Again (CIA)* op. Vanaf dat moment doken de meest kleurige *wild style* werkstukken en cartooneske poppetjes op.

De media bleken belangrijk bij het vergroten van de populariteit van

graffiti onder hoofdstedelijke jongens (bijna nooit meisjes). Midden jaren tachtig toonde de vpro in het programma 'Jonge helden' hoe Shoe, Joker, Delta, Jezis en Bandi te werk gingen en voor de politie moesten vluchten. Ook een artikel in de *Nieuwe Revu* werkte stimulerend. In het boek heet het dat vanaf dat moment er sprake was van een volwassen subcultuur, waarbij het Mr. Visserplein niet alleen een verzamelplaats voor Amsterdamse graffitiërs was, maar ook een rendez vours voor *kings* uit andere Europese steden.

In Amsterdam waren meerdere *crews* actief: CBS (*Criminal Bombing Squad/Can't Be Stopped*) en USA (*United Street Artists*) kwamen er bij. Vooral de eerste groep was berucht. Niet alleen werden de verfwinkels – Kwantum! – zonder te betalen van hun verfbussen ontdaan, maar ook jongens die 'uit de polder' kwamen en op de Waterloopleinmarkt hun *Sparvar* bussen kochten en even in de tunnel iets wilden maken, werden van al hun spullen beroofd. De *Waterlooplein Battle* vond zijn aanvang.

Little New York

Voor alle duidelijkheid: graffiti schrijvers zijn enorme egotrippers. Het gaat er om wie het meest wordt gezien, of nog beter, wie op de meest zichtbare en onbereikbare plek wordt gezien. Wie dat voor elkaar krijgt is *king*.

In een competitieve omgeving behoren schrijvers tot een *crew*, waarmee 's nachts wordt opgetrokken en waarmee regelmatig samen aan een *piece* wordt gewerkt. Het mooiste is om concurrerende *crews* in jouw schaduw te zetten. Dat kan je het beste doen door over eerder werk van die groep heen te gaan, maar alleen als je iets mooiers maakt. Dit noem je *crossen*.

Eind jaren tachtig vonden in Amsterdam meerdere *cross-oorlogen* plaats.

Het werkterrein was toen al lang niet meer beperkt tot het Mr. Visserplein. Metrostations en dan vooral van het relatief nabijgelegen Weesperplein overstapstation werden vooral onder gekladderd, waarbij gestolen tunnelsleutels goede diensten bewezen. Begin jaren negentig waren ook de metrowagons dankbare spuitobjecten, aangezien de GVB schoonmaakproblemen had; de schoonmaakmiddelen waren veel te milieubelastend. Amsterdam werd *Little New York* en vele buitenlandse schrijvers kwamen ook hier hun *pieces* zetten. Het Mr. Visserplein boette aan populariteit in.

Midden jaren negentig ging de voergerstunnel dicht. Natuurlijk, de hekken werden kapot getrokken en er werd vrolijk verder gespoten. Op een bepaald moment was de tunnel echter zo goed afgesloten dat je er wel in, maar niet meer uit kon komen.

Graffiti terminologie

Zoals het een echte subcultuur betaamt heeft de graffiti subcultuur eigen codes en een groot aantal termen. De cultuur heeft veel weg van de hip hop cultuur, met *baggy pants*, retro sportschoeisel (nu dit hip is natuurlijk minder interessant), aparte manier van veteranen en het veel nadruk leggen op respect (en de concurrentie ga je *dissen*, toon je disrespect). Om opgenomen te worden in een *crew* moet je je bewijzen en als je er bij hoort dan moet je bereid zijn het 'mindere werk' (bijvoorbeeld opvullen van letters) ten behoeve van de leider(s) van de groep te doen.

Wie zich in de materie verdiept komt termen tegen, waarvan hieronder een aantal van de belangrijkste.

Blackbook ook wel *piece book*; het schetsboek van de graffiteur. Hierin worden ontwerpen voor *pieces* gemaakt, foto's van eigen werk in geplakt en wat men er verder in kwijt wil. Het is het heilige boek van de graffiteur.

Blockbuster style een van de vele – nu wat gedateerde – stijlen voor het maken van *pieces*. Grote, vierkante letters, die aan elkaar worden geplakt, geschikt om grote oppervlakten (zoals treinen) mee 'te doen'. Het zijn vaak witte of zilveren letters met een zwarte *outline*.

Bomben het overvloedig schrijven van de *tag*.

Bubble Style populaire stijl van *piece making*, met vaak leesbare ronde letters. Ook gebruikt in *throw ups*.

Chapter afdeling van een elders ontstane *crew*.

Character cartoonesk figuur, ondersteunend aan het werk. Vaak aan het begin en/of einde van een *piece*, soms ook zo vormgegeven dat het lettervervangend is.

Crew georganiseerde groep graffiti schrijvers met een eigen naam; die naam bestaat vaak uit drie letters die op zichzelf vaak een bepaalde betekenis hebben (zie USA, CIA of NME = enemy), maar een afkorting voor iets anders zijn.

Crossen het over het werk van anderen heen spuiten, vaak als onderdeel van ruzie met een andere groep.

Hall of fame plaats waar veel geschreven wordt, inclusief *pieces* door de plaatselijke en het liefst ook andere (bezoekende) *kings*. Het Mr. Visserplein zou de Nederlandse *Hall of Fame* zijn, maar er zijn meer plaatsen, zoals de Eindhovense Berenkuil (bij de ingang van de TU) en voorheen de Hessenberg in Nijmegen, die aanspraak kunnen maken op deze titel. In de Berenkuil wordt tot op heden (ook overdag; het wordt gedooft) wekelijks gewerkt.

King de meest succesvolle schrijver in een bepaalde omgeving en/of categorie.

Markertypen Graffiti worden niet alleen met spuitbussen gemaakt, men begint vaak met de *marker*, ofwel de dikke stift. Bij ervaren graffiteurs zijn standaard stiften niet voldoende; deze worden bewerkt. Beter zijn bijvoorbeeld stiften van het merk Magnum (dikke stift), Mean Streak (met dekverf erin; van Sanford Corporation), Pentouch (gigantische stift; van Sakura) of Ultra Wide (3,8 cm breed; hervulbaar). Soms worden ook zelf stiften gemaakt, bijvoorbeeld van een deodorantbus gevuld met inkt met vilt van schoolbordwissers om mee te schrijven. De meeste van deze stiften zijn alleen in de vakhandel voor grafici te koop.

Outline de omlijsting van het werk, ook wel de buitenlijn van individuele letters. De omlijsting wordt gemaakt om het werk duidelijk van de achtergrond te laten onderscheiden.

Piece waar het allemaal om gaat; een groter werk waarin minimaal van drie kleuren gebruik wordt gemaakt het liefst geplaatst op een plek die velen kunnen zien. In een *piece* komt de creativiteit en technische vaardigheid tot uiting. Wordt ook wel *masterpiece* genoemd.

Post graffiti graffiti gemaakt voor de verkoop, dus op doek of andere verplaatsbare achtergrond. Keith Haring is er beroemd mee geworden. Het bespuiten van rolluiken en bouwafzettingen (in opdracht) behoort niet tot de *post graffiti*. In Nederland hebben de gemeentelijke musea van Dordrecht, Groningen en Helmond een collectie *post graffiti*.

Sparvar populair spuitverfmerk tot nieuwe merken, zoals Belton, Montana en Bomber's Best op de markt kwamen.

Tag de gestileerde handtekening van de graffiteur. Hier is het mee begonnen. *Taki 183* was de eerste die overal zijn *tag* neer kalkte. Wordt ook gebruikt om *pieces* mee te ondertekenen.

Throw up snel geplaatst kleine *piece*, meestal in *bubble style* en veelal in niet meer dan twee kleuren. Een *throw up* wordt snel neergezet, zeg in zo'n twee minuten.

Toy beginnening of het werk van een beginnening. Waag het niet als *toy* om ook maar over de *tag* van een *king* heen te gaan.

Wild style populaire stijl van *piecing*; de letters zijn zo ingewikkeld gemaakt en door elkaar heen gesneden dat het moeilijk tot onmogelijk is om te lezen wat er staat. Vaak een zeer flamboyante stijl, alleen weggelegd voor ervaren graffiteurs. *Tracy 168* was de eerste die in deze stijl schreef.

Grotendeels overgenomen uit: Anneke Jacobs, Yvonne Verheijden, *Graffiti. Kunst of vandalisme?* Profielwerkstuk geschiedenis en tekenen, Strabrecht College, Geldrop 2004.

Hoewel de gemeente er alles aan deed – de muren werden geheel grijs geschilderd – kwamen ze weer vol. Tot 2003, de gemeente Amsterdam had de tunnel niet langer nodig voor autoverkeer en zat met de enorme kuil in de maag. Ideeën waren welkom en zo ontstond het idee voor het ondergrondse kinderspeelparadijs TunFun. Nog één maal was er strijd. Amsterdamse graffitiërs reageerden niet op de oproep om legaal de muren van *pieces* te voorzien, dus werd een Hagenaar ingehuurd. Dat pikten Yalt en Delta niet en zij doken de bouwput in. Ouder geworden, plaatsten zij hun *piece* niet over de al gemaakte *pieces*. Later is alles overgeschilderd en dat vindt Yalt, als hij tegenwoordig met zijn zoontje in het speelparadijs loopt, maar goed ook.

Ten slotte

Wat kunnen wij nu met *Amsterdam graffiti*? Voor hoofdstedelijke mediatheken lijkt mij dit tweetalige boek een must. Het is een mooi uitgegeven publicatie, waarin de geschiedenis door middel van interviews met betrokkenen wordt verhaald. Ook de vorm – met zoals in een *blackbook* veel op een zwarte achtergrond – is goed gekozen. Wie echter meer achtergrondinformatie wil, kan niet zonder het al lang uitverkochte *Coming from the subway. Geschiedenis en ontwikkeling van een controversiële beweging* van het Groninger Museum.

Wie deze twee publicaties en wellicht nog enkele andere (zie kader) op de kop weet te tikken, mag goed gedocumenteerde en geïnspireerde dubbelvakkige werkstukken verwachten en dat is toch wat anders dan het zoveelste verhaal over de jodenvervolging in de Tweede Wereldoorlog.

Hoe is het mijn leerlingen Yvonne en Anneke vergaan? Zij vonden *Coming from the subway*. Daarnaast konden zij mij melden dat antieke graffiti nu dankbare studieobjecten zijn voor klassici. Ook het verhaal van Killroy (of het apocrief is weet ik niet, maar het schijnt dat Killroy een Amerikaanse marine inspecteur was, die, zodra hij zijn goedkeuring had gegeven *Killroy was here* neer kladderde en dat deze kreet vervolgens door Amerikaanse bevrijders overal in Europa en de *Pacific* is achter gelaten) bereikte hen. Natuurlijk ontbraken Keith Haring en de post graffitiërs die door de musea in Dordrecht, Groningen en Helmond zijn aangekocht niet. Wat wilde ik nog meer? De scriptieprijs van mijn school. Maar dat lukte niet. Die ging naar een drietal dat naast een verhaal (voor maatschappijleer) ook een aantal fraaie kunstwerkjes maakte. En dat laatste konden Anneke en Yvonne nu net niet.

Graffiti literatuur

Wie in het Nederlands over graffiti wil lezen kan niet om *Coming from the subway. Geschiedenis en ontwikkeling van een controversiële beweging* (Froukje Hoekstra, red.; Groninger Museum, Groningen 1992) heen. Dit is de tentoonstellingcatalogus (319 blz.) waarin niet alleen werken en biografieën van deelnemende New Yorkse (post) graffitiërs zijn opgenomen, maar ook negen artikelen over de geschiedenis en achtergrond van de New Yorkse *scene*. Het boek is echter moeilijk te krijgen, aangezien vele openbare bibliotheken die het hebben gehad, het niet hebben teruggekregen.

Beter verkrijgbaar (in grotere – museum – boekhandels) zijn de publicaties van Henry Chalfant en Martha Cooper, die sommige graffitiërs als bijbel met zich meedroegen.

Het Gemeente Museum Helmond beschikt – voor een paar euro – nog over een klein aantal (onleesbare) tentoonstellingscatalogi van een expositie in 1986 van de werken van Ramm-El-Zee.

Graffiti sites

Het aantal sites over graffiti is onnoemelijk groot. Hieronder een kleine selectie:

www.waterloograffiti.nl
www.truestylers.nl
www.wantedbombers.com
<http://leerlingen.hetassink.nl/tekenenhv/graffiti.html>
www.at149st.com
<http://graffiti.netbase.org/SKEM.htm>
www.faith71.nl
www.graffiti.net
<http://pandora.be/dancenationz/geschiedgraffiti.html>
www.graffiti.org/faq/graffiti.glossary
www.graffitiartholland.com